

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/10 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизиллович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

Норматов Бекзод Ақром ўғли – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети,
Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология
фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги
Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна –
психология фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари
доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт
бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология
фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари
доктори, профессор, Ўзбекистон миллий
университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология
фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар
доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор,
Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар
доктори, доцент, Ўзбекистон миллий
университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Norbekov Ahmadjon Norbekovich

XX-ASRNING BIRINCHI YARMIDA O'ZBEKISTONNING SIYOSIY -IJTIMOIY VA IQTISODIY

HOLATI 11-18

Eliboyev Ozodjon Po'lat o'g'li

BAQTIRIYANING KUSHONIYLAR DAVRI SHAHARSOZLIGI VA ME'MORCHILIGI..... 19-23

Нуритдинова Нодира Сирожовна

XX-АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ (СЕНАТОР К.К. ПАЛЕН

ТАФТИШ МАТЕРИАЛЛАРИ АСОСИДА)..... 24-28

Чориев Шоҳрух Холтура ўғли

ЎРТА ОСИЁ ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА САРОЙ АРХИТЕКТУРАСИ ИЖТИМОИЙ

СТРАТИФИКАЦИЯНИ ЎРГАНИШ МАНБАСИ СИФАТИДА 29-38

Жумаева Шоира Бердияровна

МАРКАЗИЙ ОСИЁ МИНТАҚАСИДА ЗИЁРАТ ТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА

МУҚАДДАС ҚАДАМЖО ВА ЗИЁРАТГОҲЛАРНИНГ ЎРНИ 39-43

Jo'rayev Muxriddin Xasanovich

MOVAROUNNAHRLIK MUHADDISLARNING ILMIY SAFARLARI VA SAFAR YO'LLARI

GEOGRAFIYASI..... 44-51

Муқимова Рисолат Рустамжон қизи

ЗИЁРАТ МАРОСИМЛАРИДА ТАБИАТ КУЛЬТИ БИЛАН БОҒЛИҚ УРФ-ОДАТЛАР 52-56

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич

ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА ТЎЛОВ ҚОБИЛИЯТИ БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ

ИЛМИЙ – МЕТОДОЛОГИК ЁНДОШУВИ 57-69

Baxriddinova Yulduz Baxriddinovna

MINAQALARDA FARMATSEVTIKA SANOATINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURIYATI 70-75

Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich

QISHLOQ XO'JALIK MAHSULOTLARINI YETISHTIRISHDA AGROBIOKIMYO XIZMATLARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING OBYEKTIV ZARURATI 76-86

Ибадуллаев Дилшад Ибрагимович

ИНВЕСТИЦИЯ САЛОҲИЯТИНИ МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИНИ

ЭКОНОМЕТРИК БАҲОЛАШ АСОСЛАРИ 87-92

Исламтудинова Дина Файзрахмановна

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕСПУБЛИКИ

УЗБЕКИСТАН 93-102

Qobiljon Isaev

O'ZBEKISTONNING JAHON SAVDO TASHKILOTIGA (JST) A'ZO BO'LISHINI IQTISODIY

BAHOLASH 103-110

09.00.00 – FALSAFA FANLARI*Xaitov Elmurod Bekmurodovich*

O'ZBEKISTONDA "AHOLI HAYOT SIFATI"GA ASOSIY YONDOSHUVLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR (IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL) 111-116

Расулов Зоҳиддин Усарович

СПОРТ ЭСТЕТИКАСИ: РИТМ, ХАРАКАТ ВА МАДАНИЯТНИНГ УЙЎНЛИГИ 117-122

Тавмурадов Жамшид Элмурадович

АБДУЛҚОДИР БЕДИЛНИНГ ҲАЁТ ЙЎЛИ: ФАЛСАФА ВА АДАБИЙ МЕРОС 123-128

Davronov Otabek Ulug'bek o'g'li

YUSUF QORABOG'IIY SHAXSIYATI VA FALSAFIY-ILMIY MEROSI 129-132

Muxtorova To'tixon Solijonovna

FALSAFA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: METODLAR VA AMALIYOTLAR 133-137

Akramov G'iyosiddin Najmiddinovich

MARGINALLASHUV TUSHUNCHASINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLILI 138-142

Ahmedova Dilrabo

DINIY BAG'RIKENGLIKNING YOSHLAR IJTIMOIIY, MA'NAVIY QIYOFASI SHAKLLANISHIDAGI IJTIMOIIY POTENSIALI 143-150

11.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI*Abdunabiyev Sunnat Botirovich*

IBN BATTUTANING «SAYOHATNOMA» ASARIDA TARIXIY SHAXSLAR NOMINING TARJIMADA BERILISHI 151-159

Seytnazarova Injayim

ADABIYOTSHUNOSLIK SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH TAHLILI 160-168

Tukhtakhodjaeva Zulfya

PHRASEOLOGY AS A SUBSYSTEM OF THE ENGLISH VOCABULARY 169-174

Abdusalamov Doniyor Togayali ogli

REFLECTION OF THE CONCEPT OF «POLITENESS» IN THE PHRASEOLOGICAL AND PAREMIOLOGICAL RESERVOIRS OF THE COMPARED LANGUAGES 175-179

Axmedov Anvar Botirovich

TILNING NOMINATSIYA TIZIMIDA O'ZLASHMA SO'ZLAR 180-184

Aminov Farrukh Komiljon Ugli

THE EVOLUTION OF MEDIA DISCOURSE: FROM TRADITIONAL FORMS TO MULTIMODAL REPRESENTATIONS IN DIGITAL SPACES 185-193

Sharipov Bobur Salimovich

RETSIPROKLI SEMANTIK DERIVATSIYA 194-201

Abduganiyeva Zebuniso Abduhafizovna

ILMIY DISKURSNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 202-205

Samatov Farxod Muminovich

O'ZBEK VA INGLIZ TILIDA "TV" SEMANTIK MAYDONI LEKSIK BIRIKLARINING SO'Z YASALISH XUSUSIYATLARI (ABBREVIATURALAR MISOLIDA) 206-210

Kendjayeva Zemfira

METAFORIK POLISEMIYANING LINGVISTIK YUMORI..... 211-216

Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Uzoqova Durdona Baxtiyor qizi

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA «HID», «IS» KONSEPTINING SEMANTIK TAHLILI 217-221

Saydullayeva Dilrabo Ilxom qizi

ALISHER NAVOIYNING "NASOYIM UL-MUHABBAT" TAZKIRASI VA SULAMIYNING "TABAQOT US-SUFIYA" ASARLARI O'RTASIDAGI MUSHTARAKLIKLER 222-226

Шарапова Лола Станиславовна

ИЛЛЮЗИЯ И РЕАЛЬНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ МАГИЧЕСКОГО РЕАЛИЗМА..... 227-232

Ҳакимова Мастура Файзиллаевна

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК МАҚОЛЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ ДУНЁ ТАСВИРИНИ АКС ЭТИШДАГИ АҲАМИЯТИ ВА ЛЕКСИК МАЪНОНИНГ РИВОЖЛАНИШИ (КЕНГАЙИШИ) 233-239

Mo'soyeva Hayitgul O'roqovna

"HEART" – "YURAK" SO'ZLI METAFORALARNING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI KOGNITIV TAHLILI 240-245

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TEZ AYTISHLARNING STRUKTURAVIY TAHLILI 246-250

Багаутдинова Ильмира Салаватовна

ВЛИЯНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКА НА ПРОИЗНОШЕНИЕ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ 251-255

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Nuraliyev Oyatillo Abduvaliyevich

EFFECTIVE PRACTICES FOR DRAWING YOUNG TALENT TO UZBEKISTAN'S PUBLIC CIVIL SERVICE 256-268

Алиев Асилбек Кадирович

ВОПРОСЫ ОТГРАНИЧЕНИЯ МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ И ГРУППОВОГО ХУЛИГАНСТВА 269-275

Hong Weixing

INTERNATIONAL LAW AS THE FOUNDATION FOR THE DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN AND CHINA 276-284

Султанова Сабохат Алишеровна

ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ ОЦЕНКИ РЕГУЛЯТОРНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 285-290

Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi

O'ZBEKISTONNING AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASH MASALALARI 291-298

Абдусамиева Дилрабо Абдувахоб кизи

ПРЕВЕНТИВНАЯ ФУНКЦИЯ ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНОЙ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ 299-304

Khalikov Khayot

THE ROLE OF MODEL UNITED NATIONS IN SHAPING GLOBAL LEADERS AND LAWYERS: A CASE STUDY ON UZBEKISTAN'S YOUTH 305-311

Даулетова Динара Даулетовна

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ХИЩЕНИЮ ЧУЖОГО ИМУЩЕСТВА.. 312-317

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Толипов Бахтиёр Хамитович

БЎЛАЖАК ИҚТИСОДЧИЛАРДА АНАЛИТИК ТАФАККУРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК ВОСИТАЛАРИ 318-324

Собирова Гулибарно Зайнитдин қизи

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ
РУССКОГО ЯЗЫКА 325-335

Xolmatova Ziroatxon Anvarovna

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TASHXISLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA
INNOVATION-METODOLOGIK YONDASHUVLAR 336-339

Abduxoliqov Sardor Safarovich

YOSH DZYUDOCHILARNI JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA HARAKATLI
O'YINLARNING O'RNI 340-344

Usmonova Mohizoda Avazjon qizi

GLOBOL TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING MULOQOT MADANIYATINI INTEGRATIV
YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH TIZIMI 345-348

Xodjiyeva Zumrad

MEZONLARGA ASOSLANGAN BAHOLANISHNING CHEKLANGAN DOIRASI 349-352

Turdiyev Ismoil Allayorovich

OLIY TA'LIM HAYOTIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI
HAQIDA 353-358

Ibadullaev G'ayrat Akmuradovich

BO'LAJAK FIZIKA-ASTRONOMIYA O'QITUVCHILARINING KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH METODLARI 359-364

Ishonkulov Sherali Sharifovich

TALABALARNING IJODIY QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA RAQAMLI
DASTURLARDAN FOYDALANISH 365-372

Raxmatov Rafik G'ayratovich

IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR RIVOJLANISHIDA TURMUSH TARZINI
SOG'LOMLASHTIRISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
IMKONIYATLARI 373-378

Xalmuratova Shaxnoza Bekmurzaevna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING RISKOLOGIK MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI 379-383

Meliboyeva Nodira Qaxramanjanovna

MIRSODIQ TOJIYEV MEROSI (CHANG UCHUN YARATGAN ASARLARI MISOLIDA) 384-387

Qodirov Mirjalol Tolmasovich

TA'LIMDA GIPERMATNLI AXBOROT MODELLARINI QURISHNING ZAMONAVIY
TEKNOLOGIYALARI VA ASPEKTLARI 388-392

Karimova Aziza

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI SCAMPER TEXNIKASI ORQALI BOLALARNING KREATIV
TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHGA O'RGATISH METODIKASI 393-399

Nishonov Nodir Alimjanovich

BO`LAJAK O`QITUVCHILARDA FUTUROLOGIK TAHLIL QILISH KO`NIKMALARINI

RIVOJLANTIRISHNING MUHIM ASPEKTLARI 400-404

Xidirova Durdona Muxtorovna

SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA O`QUVCHI QIZLARNI IJTIMOIMADANIY

MUNOSABATLARGA TAYYORLASH MEXANIZMLARI 405-408

Received: 10 December 2024
Accepted: 15 December 2024
Published: 25 December 2024

Article / Original Paper

PRINCIPLES OF FORMING RISCOLOGICAL CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Khalmuratova Shakhnoza Bekmurzaevna

Basic doctoral student at Nukus State Pedagogical Institute

Abstract. The article analyzes the risk culture of students as a quality of meaningful actions in managing risky situations that arise in the process of solving professional problems and accepting professional risks. The principles of forming the risk culture of future primary school teachers (unity of activity, systematic genesis of professional activity and professional self-development) are clarified. Also, based on these principles, ideas and recommendations are given on the formation of the risk culture of future teachers.

Key words: risk, professional risks, risk culture, future teachers, pedagogical principles, risky situations.

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING RISKOLOGIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI

Xalmuratova Shaxnoza Bekmurzaevna

Nukus davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolada talabalarning riskologik madaniyati kasbiy muammolarni hal qilish jarayonida yuzaga kelgan riskli vaziyatlarni boshqarishda va kasbiy risklarni qabul qilishda mazmunli harakatlarni amalga oshirish fazilati sifatida tahlil qilingan. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining riskologik madaniyatini shakllantirish tamoyillari (faoliyat birligi, kasbiy faoliyatning tizimli genezisi va kasbiy o'z-o'zini rivojlantirish) aniqlashtirilgan. Shuningdek, mazkur tamoyillarga asosida bo'lajak o'qituvchilarining riskologik madaniyatini shakllantirish bo'yicha fikr va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: risk, kasbiy risklar, riskologik madaniyat, bo'lajak o'qituvchilar, pedagogik tamoyil, riskli vaziyatlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI10Y2024N53>

Kirish. Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining shiddat bilan rivojlanishi vaqtida yurtimizning oliy ta'lim tizimida o'quv jarayoni, pedagogik amaliyot va baholash tizimi zamonaviy yondashuvlar asosida olib borilmoqda. Shu o'rinda faoliyatning yangi turlariga moslashish, kasbiy madaniyat, tayyorgarlik, bilim va malakalar talabalar rivojlanishining pedagogik shartlari hisoblanadi. Ayniqsa, innovatsion ta'lim sharoitida pedagog-kadrlarning samarali faoliyat yuritishida qator muammolar, qiyinchiliklar va kasbiy risklar yuzaga kelishi tabiiy. Bu esa, zamonaviy o'qituvchilardan kasbiy madaniyatning bir turi riskologik madaniyatni egallashni talab qiladi.

Jumladan, "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ham talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish;

zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash, bu borada pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish [1] singari vazifalar belgilab qo'yilgan. Yuqoridagi vazifalarni ijobiy hal qilish, o'z navbatida kompetentli, yuqori salohiyatli va kasbiy madaniyatga ega pedagog-kadrlarni tayyorlashga zamin yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. XX asrning 60-yillarida risk ilmiy tushuncha sifatida ta'lim sohasiga, shu bilan bir qatorda pedagogika faniga kirib keladi. Risk tushunchasini insoniyot tomonidan anglashga ilk urinishlar XIII asrga to'g'ri keladi, bu haqida amerikalik iqtisodchi va tarixchi P.L.Bernstain quyidagicha fikr bildiradi: odamlarning risk hodisasini tushuna boshlashi qimor o'yinlari bilan bog'liq [4]. Darhaqiqat, qimor o'yinlari qadim zamonlardan beri insoniyotga ma'lum bo'lgan, o'yin zarlari qur'a tashlash va biron bir hodisani oldindan bashorat qilish uchun qo'llanilgan.

Ma'lumotlarga qaraganda, "risk" termini XVI asr boshlarida Evropa mamlakatlari Italiya va Ispaniyada paydo bo'lgan bo'lib, bu atama dengiz savdosining rivojlanishi bilan bog'liq muammoli vaziyatni anglatgan, uni o'sha paytda mavjud bo'lgan so'zlar bilan to'liq ifodalab berish qiyin bo'lgan.

"Risk" tushunchasi XIX asrning oxiri – XX asr boshlarida iqtisod, huquq (yuridika) va matematika fan sohalarida faol o'rganildi. Xorijlik olimlardan U.Bek, E.Giddens, N.Luman, M.Merxofer va boshqa xorijiy tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida "risk" masalasi ijtimoiy hodisa sifatida tadqiq qilingan.

I.Abramova, N.Asxadullina, A.Golovkina, O.Kushnaryova, E.Minkova, R.Sanin, E.Xabibullinlar pedagogik faoliyatdagi risklar va riskologik kompetentlikni, riskologik madaniyatni shakllantirish masalalari yuzasidan tadqiqotlar olib borishgan.

Respublikamizda pedagogik risklarni baholash, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda pedagogik risk ta'siri, pedagogik riskologiya, pedagogik riskologiya vositasida bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-pedagogik kompetentligini rivojlantirish masalalari Z.Kurbaniyazova, B.Xodjaev, A.Xo'jaev kabi olimlar tomonidan o'rganilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining riskologik madaniyatini shakllantirish tamoyillari muhokama qilinadi. Tadqiqot davomida ilmiy-pedagogik adabiyotlar, o'quv-me'yoriy hujjatlarni o'rganiladi, pedagogik kuzatish usullaridan foydalanildi. Talabalarning riskologik madaniyatini rivojlantirishning asosiy tamoyillarini o'rganish maqsadida dastlab olimlar tomonidan ishlab chiqilgan kasbiy rivojlanish konsepsiyalari tahlil qilindi.

Muhokama va natijalar. Pedagogik risk noaniqlik sharoitida kutilgan natijani olishda eng ehtimoliy prognozli pedagogik qaror qabul qilish harakati hisoblanadi [3]. Kasbiy risklarni ob'ektiv voqelik sifatida qabul qilish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarni minimallashtirish uchun uning parametrlariga har tomonlama ta'sir qilish qobiliyatiga ega bo'lish esa o'qituvchining riskologik madaniyati darajasini belgilab beradi.

Ta'limga doir risklarni quyidagicha tasniflashimiz mumkin:

mutaxassislar bilan bog'liq risklar ta'lim muassasasining inson resurslarini ifodalaydi. Mutaxassislar riski pedagog xodimlarning kompetentsiyalarining va kasbiy madaniyatining normativ talablarga muvofiqligini belgilaydi;

kontingent risklar – bilim oluvchilarning miqdor va sifat xususiyatlari bilan bog'liq risklar. Masalan, maktabdagi bu risklar o'smirlarning darslarni o'zlashtirishdan orqada qolishi va deviant xulq-atvori bo'lishi mumkin;

o'quv-uslubiy risklar – bu ta'lim va tarbiya jarayoni bilan birga yuz beradigan, ta'lim sifatining pasayishi bilan bog'liq risklar. Bu guruh amaldagi ta'lim jarayoni, shu bilan bir qatorda, yangi standartlar va texnologiyalarni joriy qilish bilan bog'liq risklarni o'z ichiga oladi;

imidiy risklari – bu ta'lim muassasasi haqidagi jamoatchilik fikri bilan bog'liq risklar. Ushbu risklarni tavsiflovchi bir nechta jihatlar mavjud. Birinchidan, jamoatchilik fikri pullik asosda ta'lim xizmatlarini ko'rsatuvchi muassasaning iqtisodiy samaradorligining shartlaridan biridir. Ikkinchidan, o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishga, kasbga yo'naltirishga ajratilgan mablag'lar qay darajada o'z samarasini berdi. Masalan, oliy ta'lim muassasalari uchun bu ko'rsatgich – bitiruvchilarning o'z mutahassisligi bo'yicha ish bilan ta'minlanganligi

Agar pedagogik riskni ta'lim jarayoni ishtirokchilarining faoliyat usuli sifatida olib qaraydigan bo'lsak, noaniqliklarni bartaraf etish, munosabatlarni tartibga solish va harakatlarni muvofiqlashtirish pedagogik riskning komponentlari hisoblanadi, ya'ni:

1. Ta'lim jarayonida noaniqliklarni bartaraf etish maqsadida pedagogik qarorlar tanlanadi va qabul qilinadi. Ushbu maqsadlarni amalga oshirish o'qituvchidan katta ma'suliyat talab qiladi.

2. Ta'lim jarayoni ishtirokchilari bo'lgan – o'qituvchilar, o'quvchilar va ota-onalar o'rtasidagi har xil munosabatlarni, kelishmovchiliklar va nizolarni tartibga solish juda muhim.

3. O'quvchilarni aqliy va psixologik jihatdan rivojlantirishda pedagogik jamoa a'zolarining pedagogik harakatlarini muvofiqlashtirish katta ahamiyatga ega.

Bo'lajak o'qituvchilarning riskologik madaniyatini shakllantirish esa riskologiya sohasidagi kasbiy ta'limning muhim masalasi hisoblanadi.

Talabalarning riskologik madaniyatini shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqishda oliy ta'lim mazmuniga qo'yilgan talablardan, o'quv dasturi va malaka talab me'yorlarida chetga chiqmaslik kerak.

Riskologik madaniyati – bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy va shaxsiy fazilatlarining jamlanmasi bo'lib, u professional risk muhitida talabalarning konstruktiv yo'lini belgilab beradi.

Bo'lajak pedagoglarning riskologik madaniyati – bu ularning riskga moyilligi, riskni qabul qilishi, riskofobiya dan voz keshichi va risklarni boshqarishda shaxsiy risk potensialini faollashtirishi, risklarni tartibga solish faoliyatini belgilaydigan kasbiy fazilatlar va xususiyatlari to'plami.

Bo'lajak o'qituvchilarning riskga tayyorgarligini quyidagi kasbiy fazilatlar tashkil qiladi: kasbiy risklarni qabul qilish qobiliyatini belgilaydigan shaxsiy xususiyatlar;

faoliyat sub'ektining talab darajasidan yuqori ko'rsatgichga ega bo'lishi, ya'ni, vazifadan kelib chiqib ortiqcha maqsadlar qo'yish qobiliyati;

sub'ektning tashqi va ichki cheklovlarini engib chiqish qobiliyati;

shaxsning mustaqil ravishda mas'uliyatli qarorlar qabul qilishi, qabul qilingan qarorlariga javobgarlik his etish va ularni o'z faoliyatida barqaror amalga oshirish qobiliyati.

Bo'lajak o'qituvchilarning riskologik madaniyati – bu kasbiy muammolarni va ziddiyatli vaziyatlarni hal qilish jarayonida yuzaga kelgan tahdidlar bilan ishlashning ob'ektiv haqiqati sifatida riskni qabul qilishi va riskli vaziyatlarni boshqarishda mazmunli harakatlarni amalga

oshirishi. Shunday qilib, riskologik madaniyatning atributiv xarakteristikalarini o'qituvchi shaxsining uchta tuzilmasida o'z ifodasini topadi:

aksiologik – riskga nisbatan qadriyatli munosabatta bo'lish;

faoliyatli – riskli vaziyatlarni boshqarish;

sub'ektiv – kasbiy risklarni boshqarishda shaxsiy potentsialga ega bo'lish.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan pozitsiyalar bo'lajak o'qituvchilarning riskologik madaniyatini shakllantirishda pedagogik strategiyalarning mazmuni va ketma-ketligini belgilaydi. Har bir strategiya o'ziga xos pedagogik tamoyilga ega.

Pedagogik tamoyil – pedagogik muammolarning ma'lum bir guruhini hal qilishning eng samarali yo'lini tavsiflovchi asosiy me'yoriy pozitsiyani ifodalaydi, bir vaqtning o'zida pedagogik nazariyani rivojlantirish uchun tizimni tashkil etuvchi omil va mezon bo'lib xizmat qiladi [2].

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining riskologik madaniyatini shakllantirishning aksiologik strategiyasi sinf jamoasini boshqarish va unga nisbatan qiymatni aks ettiruvchi amaliyotning birligi tamoyili asosida amalga oshiriladi.

Bu tamoyil o'qituvchining o'quvchilar jamoasini boshqarish faoliyatidagi muammoli yoki tanqidiy vaziyatda riskologik madaniyatni egallash va noaniqlikni kamaytirish vositasi sifatida qabul qilishlari uchun sharoit yaratishga yo'naltiradi.

Kasbiy risk nazariyasi va amaliyotning birligining pedagogik tamoyili quyidagi ko'nikmalar asosida amalga oshiriladi: o'qituvchi faoliyatida risklarni boshqarishga kognitiv qiziqishni rivojlantirish; riskli vaziyatlarda o'zini tutish tajribasini shakllantirishga imkoniyat yaratish; kasbiy risklarga hissiy va qadriyatga asoslangan munosabatni shakllantirish usullarini qo'llash.

V.Shadrikov tomonidan ishlab chiqilgan kasbiy faoliyatning tizimli genezisi konsepsiyasiga asoslangan tizimli genezis tamoyili o'qituvchilarining riskologik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Tizimli genezis tamoyili kasbiy faoliyatning tizimli, genetik va psixologik jihatdan o'rganishning tizimli birligi sifatida ishlaydi. U ob'ektning tizim sifatidagi g'oyasini, ya'ni, faoliyatning asosiy tarkibiy qismlarining turli xil o'z aro bog'liqliklari bilan tuzilishi haqidagi g'oyani shakllantiradi [5].

Ushbu tamoyil bo'lajak o'qituvchining faoliyatini riskli vaziyatga nisbatan boshqaruv faoliyatining yaxlit tuzilmasini o'zlashtirish uchun sharoit yaratishga yo'naltiradi va quyidagi talablar bajarilganda sodir bo'ladi: kasbiy risklar bilan bog'liq holda boshqaruv faoliyatining g'oyasini shakllantirish, risklarni boshqarish faoliyatining psixologik tuzilishi haqida tasavvurga ega bo'lish, kasbiy risklarni boshqarish bo'yicha ko'nikmalarga ega bo'lish, optimal bosqichlarni modellashtirish qobiliyatini rivojlantirish, ta'limdagi va kasbiy faoliyatdagi risklarni boshqarishda kognitiv qobiliyatlar va harakatlar birligini ta'minlash.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining riskologik madaniyatini shakllantirish kasbiy o'z-o'zini rivojlantirish tamoyili asosida muvaffaqiyatli amalga oshiriladi. Mazkur tamoyil bo'lajak mutaxassisning doimiy o'zini-o'zi rivojlantirish uchun yaxlit, mustaqil va qadriyatga yo'naltirilgan faoliyat yuritishida katta ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy o'z-o'zini rivojlantirish tamoyiliga murojaat qilish bo'lajak o'qituvchini yangi pedagogik faoliyat jarayonida riskli vaziyatlar bilan o'z aro munosabatda bo'lishga psixologik tayyorgarlik, motivatsiya va riskologik madaniyatni belgilaydigan kasbiy muhim fazilatlar bilan qurollantirishga imkon beradi. Talabalarning ushbu tamoyil doirasidagi faoliyati quyidagi

talablar asosida tashkil qilinadi: o'qituvchining shaxsiy riskologik salohiyati haqida tasavvurga ega bo'lish; kasbiy risklarni qabul qilish madaniyatini belgilovchi professional muhim fazilatlarni egallash; risklarni baholash va bashorat qilish uchun shaxsiy kognitiv uslubni shakllantirish; riskli vaziyatlarda qarorlarni qabul qilishga oqilona yondashuvga tayyor bo'lish.

Yuqoridagi tamoyillarga asoslanib bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining riskologik madaniyatini shakllantirish quyidagi ishlar tizimi asosida amalga oshiriladi:

1) boshlang'ich ta'lim tizimida va o'qituvchining kasbiy pedagogik faoliyatida uchraydigan riskli vaziyatlar bankini va ularni boshqarish bo'yicha ilg'or tajribalarni ishlab chiqish;

2) o'qitish usullarini tanlashda ta'limiy muammolarni hal qilishga ustuvorlik berish;

3) riskli vaziyatlarni boshqarish bo'yicha ta'limiy va kasbiy topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;

4) bo'lajak pedagogning riskologik madaniyatini baholash uchun diagnostik materiallarni ishlab chiqish;

5) bo'lajak mutaxassisning riskologik salohiyatini kasbiy rivojlantirish bo'yicha o'z strategiyasini yaratishda pedagogik yordam berish;

6) talabalarni riskologik madaniyatini rivojlantirish monitoringiga kiritish.

Xulosa. Demak, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining riskologik madaniyatini faoliyat birligi, kasbiy faoliyatning tizimli genezisi va kasbiy o'z-o'zini rivojlantirish tamoyillari asosida shakllantirish juda muhim hisoblanadi. Mazkur tamoyillar talabalarning risklarni baholash va oldindan bashorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga, riskli vaziyatlarda eng maqbul qarorlarni qabul qilish uchun shaxsiy strategiyani shakllantirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish ko'rsatgichi sifatida riskga tayyorgarligining maqbul darajasiga erishish uchun, ularni bakalavriat ta'lim bosqichidan boshlab o'z-o'zini o'zgartirishga va takomillashtirishga o'rgatib borish, dars jarayonlarida risklarni bartaraf qilish madaniyatini rivojlantiruvchi metodikalardan foydalanish va amaliyot davrida uchraydigan risklarga qarshi tura olishga tayyorlab borishimiz kerak.

Адабиётлар/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847 Farmoni
2. Андреев В.И. Педагогика: учеб. курс для творческого саморазвития. 2-е изд. Казань, 2000.
3. Арламов А.А. Педагогический риск как проблема методологии социальной педагогики. Общие проблемы педагогики УДК 37.013.42. ББК 74.66. А 82.
4. Бернстайн П. Против богов: Укрощение риска / Пер. с англ. – М. : Олимп-Бизнес, 2000.
5. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности: учеб. пособие для вузов. М., 2001.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/10 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).